

JIŘÍ KŘIŽAN

(* 26. 10. 1941 / † 13. 10. 2010)

– scénárista, dramaturg, spisovatel, politik, disident, poradce a přítel prezidenta Václava Havla

CITÁT: *Byl to frajer, kovboj a prima chlap.* (Alexandr Vondra)

Narodil se ve Valašském Meziříčí, dětství prožil na Valašsku. Jeho otec, majitel velké pily, byl ve vykonstruovaném procesu odsouzen za „velezradu“ a v roce 1951 popraven.

Křižan byl tři měsíce před maturitou vyloučen z gymnázia kvůli hanlivé básničce o úmrtí prezidenta Zápotockého. Pracoval v ostravských dolech a vystřídal mnoho dalších zaměstnání. V roce 1965 začal jako externí posluchač studovat scenáristiku na FAMU. Od poloviny 70. let byl scenáristou.

Ve druhé polovině osmdesátých letech se Křižan ocitl na „černé listině“, právě tehdy se začínal politicky angažovat mimo oficiální proud. V roce 1988 vstoupil do Hnutí za občanskou svobodu (HOS) a v lednu 1989 patřil k iniciátorům petice za propuštění Václava Havla z vězení. Spolu s Václavem Havlem a Alexandrem Vondrou byl spoluautorem petice Několik vět. Během listopadu 1989 byl blízkým spolupracovníkem Václava Havla a jedním ze spoluzakladatelů Občanského fóra.

Po zvolení Václava Havla prezidentem se stal Křižan jeho poradcem, jeho doménou byla oblast obrany a bezpečnosti, hlavně očista těchto státních složek od lidí, kteří se zdiskreditovali svou činností za komunistického režimu. Věnoval se také lustracím. Po volbách v červnu 1992 se stal náměstkem na ministerstvu vnitra. V lednu 1995 se vrátil k práci filmového scenáristy. Za necelý měsíc po odchodu z politiky napsal scénář k filmu *Je třeba zabít Sekala*. „Asi to bylo o něčem, co v politice zažil, že scénář vznikl tak rychle a relativně snadno,“ říká režisér filmu Vladimír Michálek. Po návratu na Valašsko se staral o rodinný les. Zemřel náhle v říjnu roku 2010.

Jirka Křižan tu někde kolem zůstává. Aby i dál všichni, co chtějí naši nedávnou minulost zamatlávat tlustou černou čarou nebo jinak způsobit hromadnou ztrátu paměti, měli špatné svědomí. Moc špatné svědomí. (Jiří Stránský)

VÁCLAV HAVEL

(* 5. 10. 1936 / † 18. 12. 2011)

– dramatik, vůdčí osobnost českého disentu, vězeň svědomí a prezident

CITÁT: *Není dobré být optimista nebo pesimista, hlavní je mít naději.* (Václav Havel)

Václav Havel (1936–2011) byl významný český spisovatel, dramatik a disident, který se stal tváří svobody a demokracie. Vyrůstal v bohaté podnikatelské a kulturně založené rodině. Kvůli buržoaznímu původu nemohl po roce 1948 studovat humanitní obory. Proto se vyučil chemickým laborantem, poté absolvoval večerní gymnázium a začal studovat ekonomickou fakultu ČVUT. Po vojně nastoupil v roce 1959 do pražského Divadla ABC jako jevištní technik. Během šedesátých let dálkově vystudoval dramaturgii na DAMU. Od roku 1960 působil v Divadle Na Zábradlí, zprvu jako jevištní technik, později se vypracoval na dramaturga a asistenta režie. Začal psát divadelní hry a stal se významným představitelem absurdního dramatu.

Havlova politická angažovanost se projevila během roku 1968 v době pražského jara, působil v Klubu angažovaných nestraníků a po srpnové okupaci se podílel na ilegálním vysílání. Jeho literární talent, úspěch v zahraničí, a především kritický pohled na svět jej za normalizace pozvolna vedly do střetu s tehdejšími komunistickým režimem. Havel se postupně stal spolu se svou ženou Olgou jednou z vůdčích postav disentu, stavěl se rozhodně proti zvrácení režimu a prosazoval lidská práva i svobodu projevu. V roce 1975 napsal otevřený kritický dopis prezidentovi Husákovi, o dva roky později se podílel na vzniku Charty 77. V roce 1978 byl mezi zakladateli Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných.

Jeho nezávislý duch a odvaha vystupovat zcela otevřeně proti režimu znamenaly časem zatýkání, výslechy na Státní bezpečnosti, domovní prohlídky, odsouzení a uvěznění. Havel byl uvězněn celkem třikrát a v komunistických věznicích strávil téměř pět let. Přestože byl státní mocí pronásledován, nikdy neztratil naději a víru v lepší budoucnost. Právě ve vězení se Havel stal symbolem odvahy a odporu proti totalitě.

V průběhu sametové revoluce v roce 1989 se stal vůdčí osobností Občanského fóra (OF), v němž se spontánně sdružily různé nezávislé občanské protitotalitní proudy. Havel se aktivně zapojil do politiky a byl zvolen prvním nekomunistickým prezidentem po více než čtyřiceti letech nesvobody. Jeho pojetí mandátu prezidenta Československa a později České republiky bylo založeno na hodnotách lidských práv, svobody projevu a právního státu.

Havel se i nadále věnoval boji za lidská práva na mezinárodním poli. Byl zásadní osobností pro začlenění naší země do západního světa a odtržení ze sféry sovětského vlivu. Jeho hlas byl slyšet po celém světě, a to nejen v oblasti politiky, ale také kultury. Byl uznávaným intelektuálem, který se nebál své myšlenky vyslovovat veřejně a postavil se za spravedlnost ve státě, který zdaleka spravedlivým nebyl.

Na veřejnosti se Václav Havel naposledy objevil 10. prosince 2011 během návštěvy dalajlámy v Praze a zemřel ve spánku na Hrádečku 18. prosince.

PETER CHRISTIAN BÜRGER

(* 31. 3. 1956)

- východoněmecký politický vězeň, uprchlík a vůdčí osobnost provizorního uprchlického tábora na západoněmecké ambasádě v Praze

CITÁT: *NDR byla jedno velké vězení a běžný občan téměř neměl možnost ji opustit.* (P. Ch. Bürger)

Peter Christian Bürger se narodil 31. března 1956 v Chemnitzu (tehdejší Karl-Marx-Stadt) v Německé demokratické republice. Christian se už v mládí choval svobodomyšlně, nosil delší vlasy a odmítal uniformitu v oblékání. Nevstoupil do mládežnických organizací ani do komunistické strany, a nesměl proto studovat. Byl aktivní v opozičních křesťanských kruzích.

V roce 1984 podal oficiální žádost o vycestování do NSR, ta ale byla bez vysvětlení zamítnuta. Podáním žádosti se stal v NDR „nepřítelem státu“ a dvakrát týdně se musel pravidelně hlásit úřadům. Se dvěma blízkými kamarády chtěl proto opustit zemi nelegálně přes Československo. V únoru 1986 byl však zatčen, strávil půl roku ve vazbě na samotce a nakonec byl odsouzen na tři roky. Udal ho jeden ze dvou přátel, se kterými útěk plánoval. Po roce a půl byl propuštěn na základě amnestie, další tři roky ovšem zůstával pod soudním dozorem a neměl občanský průkaz. Musel se pravidelně hlásit na policii, byl sledován Stasi a vykonával podřadné práce.

Na jaře 1989 se dozvěděl v televizních zprávách o prvních východoněmeckých utečencích na západoněmecké ambasádě v Praze, což jej inspirovalo k činu. Protože neměl doklady, opět riskoval a přešel v červnu 1989 nelegálně přes hranice do ČSSR. Budovu velvyslanectví v Praze našel díky západoněmeckým turistům, na mapách nebyla. Patřil mezi první čtyři desítky uprchlíků na ambasádě, podílel se na organizaci a budování stanového tábora a stal se „vůdčí postavou“ provizorního uprchlického tábora.

30. září západoněmecký ministr zahraničí Genscher přicestoval do Prahy a z balkónu velvyslanectví oznámil, že uprchlíci budou moci přes východní Německo vycestovat do SRN. Christian získal po pár dnech v nové zemi práci v pohostinství, brzy vystoupal na vedoucí pozici, časem si doplnil vzdělání, cestoval, pracoval také v zahraničí. Později se do rodného Chemnitzu vrátil.

MARTA KUBIŠOVÁ

(* 1. 11. 1942)

- populární zpěvačka, disidentka, signatářka Charty 77, aktivistka v charitativní oblasti

Rodačka z Českých Budějovic nebyla po maturitě kvůli třídnímu původu přijata na univerzitu a nastoupila do zaměstnání v poděbradských sklárnách. Amatérsky začala zpívat s kapelou, složenou z muzikantů lázeňského promenádního orchestru. První angažmá získala po konkurzu v pardubickém divadle, následovalo divadlo v Plzni a nakonec pražské divadlo Rokoko, kde začala zpívat po boku hvězd české populární hudby.

To, že je skvělá zpěvačka, která umí strhnout širší publikum, potvrdilo její vítězství v anketě Zlatý slavík v letech 1966, 1968 a 1969. V této době vzniklo slavné pěvecké trio Golden Kids, ve kterém se spojily československé pěvecké hvězdy (a sex symboly tehdejší doby) – Marta Kubišová, Helena Vondráčková a Václav Neckář.

Rok 1968 se stal pro zpěvačku – stejně jako pro další tisíce lidí v Československu – zásadním životním zvratem. Marta Kubišová veřejně podpořila Alexandra Dubčeka a další populární proreformní politiky, kteří lidem dali naději na svobodnější život. Její píseň Modlitba pro Martu se stala symbolem masových protestů veřejnosti proti okupaci vojsky Varšavské smlouvy. Když byl Dubček odstaven od moci a představitelé pražského jara nahrazeni promoskevskými kolaboranty, její závratná kariéra skončila.

Protože trvala na svých postojích, odmítla přijmout okupaci a podporovat obnovení diktatury KSČ, musela upadnout do zapomnění. Nový režim se jí nejprve snažil zostudit fotomontáž s pornografickými fotkami, pak přišel zákaz vystupování a vydávání desek. Slavná zpěvačka těžce hledala obživu a v dalších dvaceti letech vystřídala řadu nedůstojných zaměstnání.

Zásadní otřes v životě, trvalý stres, beznaděj, výslechy a neustálá šikana ze strany StB vyústily v rozpad jejího manželství a potrat dítěte, který málem nepřežila. Marta se nevzdávala, občas zpívala na utajených setkáních, zapojila se do okruhu aktivních odpůrců normalizačního režimu, tzv. disidentů, stala se signatářkou i jednou z mluvčích Charty 77.

Hned v prvním týdnu po 17. listopadu 1989 přišel dříve těžko uvěřitelný comeback, když na přeplněném Václavském náměstí zazpívala píseň Modlitba pro Martu a československou hymnu. V dalších letech navázala na kariéru zpěvačky, přerušenu rokem 1968.

Nežila slávou, tu se snažila spíš využít pro pomoc potřebným. Stala se jednou z tváří charitativních koncertů, upozorňovala na porušování lidských práv v nedemokratických zemích. Řadu let také moderovala televizní pořad Chcete mě, který se snažil najít nový domov opuštěným zvířatům.

Za své aktivity a životní postoje získala řadu ocenění – mezi ta nejvyšší se řadí státní vyznamenání od prezidenta Václava Havla a francouzské státní vyznamenání Řád čestné legie.

ŠIMON PÁNEK

(* 27. 12. 1967)

- studentský vůdce z roku 1989, lidskoprávní aktivista, zakladatel organizace Člověk v tísni

CITÁT: *Více než vliv rodičů hrála roli nezřízená touha po svobodě.* (Šimon Pánek)

Šimon Pánek se narodil v Praze roku 1967. Komunistický režim zasáhl do života jeho otce, který byl v 50. letech vězněn v uranových dolech na Jáchymovsku. Pozdější partner jeho matky podepsal Chartu 77 a podílel se na jejích aktivitách.

Od mládí se zajímal o přírodu, vstoupil do turistického oddílu a jako student se vydával na cesty do zemí na východ od železné opony, nedotčených masovou turistikou. Ještě před pádem komunismu v roce 1988 spolu s kamarády zorganizoval charitativní sbírku na pomoc Arménii postižené silným zemětřesením.

V roce 1988 se Šimon Pánek poprvé zúčastnil demonstrace proti režimu, kde podle svých slov pocítil závan svobody, který jej silně ovlivnil. Proto se v dalším roce účastnil většiny demonstrací, včetně Palachova týdne. Jako student Přírodovědecké fakulty se spolužáky založil hnutí Stuha, jehož cílem bylo aktivizovat studenty na pražských vysokých školách k protirežimním vystoupením.

Právě hnutí Stuha stálo za organizací demonstrace 17. listopadu 1989 na pražském Albertově, která byla na Národní třídě nezvykle brutálně potlačena. Pánek se demonstrace paradoxně osobně neúčastnil, byl na brigádě na Šumavě.

Po zásahu na Národní třídě začali studenti na pražských vysokých školách stávkovat. Šimon Pánek se stal členem vedení koordinačního studentského centra, které organizovalo studentské protesty, shromažďovalo informace a usilovalo o rozšíření zpráv mimo Prahu.

Díky svým schopnostem a nasazení se stal vyslancem studentů při vyjednávání o složení nové vlády. Přestože byl populární a získal silnou podporu voličů, po prvních svobodných volbách v červnu 1990 odmítl aktivní roli v politice a vzdal se poslaneckého křesla.

Důsledky konce studené války a rozpad Sovětského svazu provázely národnostní konflikty, které silně zasahovaly civilní obyvatelstvo (pád režimu v Rumunsku, konflikt o Náhorní Karabach, války na Balkáně). Nevinným obětím násilí se Šimon Pánek po roce 1989 snažil pomáhat prostřednictvím humanitárních a charitativních akcí. Tak se začala rodit největší česká humanitární, rozvojová, vzdělávací a lidskoprávní obecně prospěšná společnost Člověk v tísni, která pomáhá tisícům lidí po celém světě.

ZBYŠEK JINDRA

(* 3. 3. 1974)

- ekologický aktivista, svolavatel demonstrací za čisté ovzduší na Teplicku v roce 1989

CITÁT: *V severních Čechách nastal průlom bez ohledu na vývoj v Praze. Ryze ekologická tematika dostala v roce 1989 novou dimenzi – politickou.* (Miroslav Vaněk)

Šestnáctiletý učeň z Teplic, přáteli přezdívaný Oněgin, těžce nesl, že má jeho sestra chronicky nemocné plíce. Během pouhých dvou let prodělala třikrát zápal plic. Vytušil, že je to nejspíš dáno tím, že Teplice v osmdesátých letech 20. století sužoval všudypřítomný smog. Výstražná cedule v centru upozorňovala obyvatele na inverzi, lidem bylo doporučováno, aby se nezdržovali venku. Hodnota síry ve vzduchu se pohybovala desetkrát nad normou, což je v dnešní době nemyslitelné. Znečištění (viz mapa znečištění ovzduší) bylo vážným problémem, žlutošedá mlha byla tak hustá, že se skrze ni nedalo podle místních dohlédnout na pět metrů (žlutá vlajka na autobusech).

Právě rok 1989 patřil k nejhorším, především v počtu dnů, ve kterých byla koncentrace znečišťujících látek ve vzduchu vysoce nad normou. Smogová inverze v severních Čechách trvala nonstop od poloviny října. Proto Zbyšek se svým kamarádem ze základní školy Davidem Krčmářem vytiskl a vylepil na zastávky a pouliční lampy ve městě plakáty. Ty svolávaly obyvatele města a jeho okolí na demonstraci. Lidé se na teplickém náměstí začali scházet už šest dní před 17. listopadem 1989!

Nebyly to protesty politické, protestovalo se především proti znečištěnému ovzduší. Několik stovek demonstrantů skandovalo hesla „Chceme čistý vzduch!“ nebo „Nechte nás dýchat!“ Někteří z nich měli dokonce na tvářích plynové masky, čímž dávali naléhavě najevo, že vzduch ve městě a jeho okolí je skutečně nedýchatelný. Účastníky protestu nebyli jen mladí a „máničky“

z teplického undergroundu, ale také starší lidé či o matky s kočárky, kterým se špinavý vzduch pochopitelně také nelíbil. Protesty trvaly několik dnů a získaly také patřičný ohlas. Informovala o nich dokonce exilová rozhlasová stanice Svobodná Evropa. Teplíčtí komunističtí funkcionáři byli nakonec po třídních demonstracích donuceni jako první z českých komunistů vést s nespokojenou protestující veřejností dialog. A pak už přišly listopadové události roku 1989 a vše nabralo ještě dramatičtější obrátky.